

בדרך הרמז

רמזי תורה מלוקטים ומעובדים

פרשת תולדות

בשבח והודייה להשי"ת מוגש בזה תדפיס-דוגמא מתוך הספר
'בדרך הרמז' שעתיד לצאת לאור בעז"ה. התדפיס יוצא לאור לכבוד
שבת פ' תולדות הבעל"ט, והוא כולל רמזים בנושאי הפרשה, ובעיקר
בענינם של יצחק ורבקה ובנם יעקב, ובענין חפירת בארות המים.

ענינו של הספר הוא להגיש בדרך קצרה ובהירה רעיונות מתוך
חלק ה'רמז' שבתורה, שבטבע העולם כי הם מתקבלים בחביבות
מיוחדת, והתועלת בהם למלמדים, מגידי שיעורים, דרשנים וכו'
מפורסמת.

לקראת הוצאת הספר, נשמח מאוד לקבל הערות ותיקונים - הן
לגבי תוכן הדברים, והן לגבי צורת ההגשה. כל ביקורת, הערה
והארה תסייע בידינו לשפר ולשכלל את הספר, לתועלת הרבים -
אנא ואנא!

אנא לשלוח ההערות על קובץ זה
(וגם על הקבצים הקודמים שיצאו לאור בסדרה זו)

לכתובת:

rizs@neto.bezeqint.net

או לכתובת

omekpshat@gmail.com

אפשר גם בשיחה טלפונית (ללא הודעות כתובות)

במס' 050-4125205

בברכה לשנה טובה ומתוקה, שנת גאולה וישועה!

בדרך הרמז

רמזי תורה מלוקטים ומעובדים

פרשת תולדות

פרשת תולדות

א. אברהם השתתף בברית נכדו / ב. יעקב למד תורה אצל בנו של נח! / ג. "ויעקב איש" תם יושב אוהלים" - בגימטריא 850 / ד. תפלת יצחק ורבקה - 'עת רצון' / ה. "מים" בגימטריא 180 - הא כיצד? / ו. ארבעת הבארות: "עשק", "שטנה", "רחובות" ו"שבעה"

פרשת תולדות מוקדשת ליצחק אבינו ואשתו רבקה, ובניהם: יעקב ועשו. בפרשיות הקודמות דיברנו הרבה על אברהם, אביו של יצחק, וסופר גם על פטירתו בשיבה טובה - ומעכשיו אנו פונים לדבר על הדור הבא.

אך האמת שאברהם היה עדיין בחיים כשנולדו נכדיו, והוא נפטר לבית עולמו רק כאשר הגיעו אלו לגיל 15. בכתבי רבי יהודה החסיד¹ מוצאים אנו חידוש, והוא - שאברהם הוא שהעניק את השם "יעקב" לנכדו הצעיר:

התורה מספרת: "ויקרא שמו יעקב", אך לא מפרשת מי היה זה שקרא; כשנחשב את הערך המספרי של המלה "ויקרא" נקבל 317, כמנין "אברהם אבינו" [נדגיש כי רוב הפרשנים לא סבורים כך, ולדעתם מי שקרא היה האבא יצחק, או אפילו הקב"ה בעצמו].

עוד רמז לאברהם נמצא בהמשך הפרשה, והפעם מדובר על יום פטירתו. התורה מספרת על כך שיעקב עוסק בהכנת תבשיל ועשו מבקש שיתן לו לאכול ממנו. מה פשר תבשיל זה? מסבירים חז"ל, שבאותו יום נפטר אברהם, ויעקב - הנכד - הכין תבשיל מיוחד לאביו יצחק שהיה באבילות. גם לכך מוצא רבי יהודה החסיד רמז

1. ספר גימטריאות ע' תכב.

מספרי²: המלים שבהם נוקטת התורה - "וַיֵּזֶד יַעֲקֹב נֵזִיד" (=ויבשל יעקב תבשיל) הם בגימטריא "אַבְל אַבְרָהָם"³.

ב

בפרשתנו אנו נזכרים בעוד דמות היסטורית חשובה, שאולי בכלל שכחנו מקיומה. למעשה, גם בפרשה שלנו היא לא מוזכרת במפורש, אך העקבות מובילים אליה.

זהו שם, בנו הצדיק של נח, שהאריך ימים (600 שנה) ויצאה ממנו משפחה עניפה כאשר הבולט שבצאצאיו הוא אברהם אבינו. משם ועד אברהם חלפו עשרה דורות(!), אבל שם ממשיך לחיות גם לאחר פטירת אברהם, ונפטר בשם טוב מן העולם כאשר אפילו יצחק אבינו כבר עבר את גיל מאה⁴.

הפעם הראשונה בפרשה בה אנו פוגשים בשם, היא כאשר רבקה מודאגת ממצבה, והתורה מספרת "ותלך לדרוש את ה'". רש"י מפרש, כי היא הלכה להתייעץ עם סמכות רוחנית, אך לא עם יצחק בעלה ולא עם אברהם חמיה (כנראה לא רצתה לצער אותם⁵), אלא פנתה דוקא לסבא הרחוק: שם בן נח.

'בעל הטורים' מטעים זאת באמצעות גימטריא: המלה "לדרוש" ("ותלך לדרוש את ה'") שווה בערכה המספרי למלים "מִן שֵׁם בֶן נֹחַ" (=540).

שם הרגיע אותה בכח רוח הקודש ששרתה עליו, ואכן בסופו של דבר נולדו לרבקה שני תאומים: עשו ויעקב. התאומים גדלו - והצעיר שבהם חזר שוב לסב-סב-סב-סביו:

2. ספר גימטריאות שם ע' תכד.

3. למען הדיוק, יש הפרש של מספר אחד: "וַיֵּזֶד יַעֲקֹב נֵזִיד" שווה 280 ואילו "אַבְל אַבְרָהָם" שווה 281, אך מקובל בחישובים כאלו שלא להתחשב בהפרש של אחד.

4. אגב, שמו מונצח דוקא בזכות תופעת ה'אנטישמיות', שפירושה: שנאה לצאצאיו של שם.

5. ראה שיחת ש"פ תולדות תשמ"ח.

התורה מספרת⁶ "וַיַּעֲקֹב אִישׁ אִישׁ תָּם יָשֵׁב אֱהָלִים", ורש"י מפרש, שיעקב היה לומד תורה בשני "אהלים" (כאן במשמעות של בתי מדרש): "באהלו של שם", וגם "באהלו של עבר" [עבר היה נינו של שם, שהיה גם הוא צדיק שהאריך ימים ונפטר כ-30 שנה לאחר פטירתו של שם].

גם כאן מעגן 'בעל הטורים' את הפירוש ברמז מספרי: סופי התיבות של המלים "איש תם" ("ויעקב איש תם יושב אהלים") - הם "שם".

המלים שציטטנו - "וַיַּעֲקֹב אִישׁ אִישׁ תָּם יָשֵׁב אֱהָלִים" - נחשבים למלים יסודיות ומרכזיות בעם היהודי, ויש בהם רמז כללי הנוגע להמשך עתידו של העם כולו⁷.

נקדים את המספרים כפי שאירעו במציאות: קיומו של עם ישראל כעם עצמאי מתחיל מיציאת מצרים. בתחילה הסתובב העם במדבר, ולאחר מכן נכנס לארץ המובטחת והתיישב בה. בסך הכל שהה העם בארצו 850 שנה, עד לגלות הגדולה בעת חורבן הבית הראשון (למעשה, מאז הגלות ההיא לא 'חזרנו לעצמנו' לגמרי: חלק גדול מהעם נשאר בחו"ל ולא חזר לארץ גם כשנבנה בית המקדש מחדש, וגם העצמאות - הפיזית והרוחנית - לא היתה שלימה בימי בית שני).

850 השנים מתחלקים באופן כללי לשנים: יש את 440 השנים הראשונות, שבהם המצב נחשב עדיין כחסר ולא מושלם; רק לאחר 440 שנים הגיעו לשיא - כאשר שלמה המלך בנה את בית המקדש הראשון, המושלם והמפואר, שעמד על תילו במשך 410 שנים.

ובכן, תהליך היסטורי זה נרמז בתוך אותו פסוק עתיק המתאר את חייו של יעקב אבי האומה הישראלית:

"וַיַּעֲקֹב אִישׁ אִישׁ תָּם" - "תם" שווה 440, 440 שנים ישב עם ישראל בארצו, עד שהגיע להשראת השכינה בבית המקדש.

6. כה, כז.

7. הרמזים דלהלן מדברי 'בעל הטורים' וכן מ'ספר גימטריאות' של רבי יהודה החסיד.

וכמה שנים שרתה השכינה בבית המקדש? כאן יש לחשב את הערך המספרי של המלים הבאות בפסוק: "יושב אוהלים"⁸ - בדיוק 410!

ובקיצור: "תם יושב אוהלים" שווה 850, שנות הישיבה של עם ישראל בארצו.

התחלנו באברהם הסבא והמשכנו ביעקב הנכד, ועתה נדבר על הבן-האבא - יצחק אבינו, הדמות המרכזית שבפרשה.

חז"ל אומרים⁹: "על שלושה דברים העולם עומד - על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים". ובכן, שלושת עמודים אלו מקבילים לשלושת האבות: אברהם הצטיין בגמילות חסדים; יעקב מדגיש את לימוד התורה (וכפי שהזכרנו בהקשר זה את היותו "יושב אוהלים" - בתי מדרש); ואילו יצחק מסמל יותר מכל את עמוד העבודה.

ומעניין הדבר, שכאשר התורה רוצה לתאר את עשירותו המופלגת של יצחק היא אומרת¹⁰: "ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר ועבודה רבה". הפירוש הפשוט הוא שהיו לו פעולות רבות במובן של 'עסקים', אבל יש כאן רמז גם לכך שה"עבודה" במובן רוחני היתה אצלו "רבה".

מהי "עבודה"? הכוונה היא לעבודת הקרבנות בבית המקדש, וגם לעבודת התפילה של כל יחיד בנפשו. ואכן, הגימטריא של "יצחק" (208) ביחד עם אשתו "רבקה" (307) - שווה לערך המספרי של "תפלה" (515)¹¹.

ולמעשה, בפרשה מסופר בצורה מפורשת על תפלה משותפת של יצחק ורבקה¹²: "וַיַּעֲתֶר יִצְחָק לָהּ לְנוֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עִקְרָהּ הָיָא". רש"י מסביר את המלה "ויעתר": "הרבה

8. יצויין, שבכתוב נאמר בכתוב חסר: "יֹשֵׁב אוֹהֲלִים", אמנם הגימטריא כאן מבוססת על המלים כקריאתם, ולכן מוסיפים ו' בשני המלים.

9. בתחילת פרקי אבות.

10. כו, יד.

11. רמזים אלו - מ"פניני לוי יצחק" עמוד 141.

12. כה, כא.

והפציר בתפלה, ואת המלים "לנוכח אשתו" הוא מפרש: "זה עומד בזוית זו ומתפלל, וזו עומדת בזוית זו ומתפללת". ואכן, תפילתם נענתה וכפי שהפסוק ממשיך: "ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו".

הגאון המקובל רבי לוי יצחק שניאורסון מגלה¹³, כי התפלה הזאת התקיימה בזמן מיוחד:

מבין כל התפילות שייך יצחק במיוחד לתפלת המנחה (ידוע שתפלת שחרית תיקן אברהם, יעקב את ערבית ויצחק - מנחה¹⁴), וגם כאן היתה זו תפלת מנחה - מנחה של שבת.

זהו הרמז שבמלה "ויעתר" - נוטריקון: עת רצון. לפי הקבלה, תפלת מנחה של שבת היא "עת רצון" מיוחדת במינה (יותר משאר תפילות השבת, ובוודאי יותר מתפלות ימי החול); ואכן, בתפלה זו אומרים ומדגישים את הפסוק "ואני תפילתי לך ה' עת רצון" - בזמן זה של "עת רצון" התפללו יצחק ורבקה ונענו.

יצחק אבינו התברך באריכות ימים ויצאת דופן - שנות חייו הגיעו למספר 180(!). יחד עם זאת, התורה אינה מרחיבה במאורעות חייו, ויחסית לשנות חייו הרבות מסופר עליו מעט מאוד.

אחד מהפרטים הבודדים שהתורה כן מספרת על יצחק, הוא על עיסוקו בחפירת בארות מים.

13. "לקוטי לוי יצחק" הערות לזהר חלק א, עמוד צא.

14. וראה להלן במאמרנו לפרשת ויצא.

מסביר הרבי מליובאוויטש¹⁵, כי המים מתחברים יפה עם ענינו של יצחק, עבודת התפלה (כאמור): התפילה יש לה קשר מיוחד עם מים, והתפילה מתקבלת יותר כאשר מקדימים לה טבילת טהרה במים (מקוה, נהר או מעיין)¹⁶.

והנה עוד שני רמזים בקשר של יצחק עם חפירת בארות מים:

"יצחק" בגימטריא "בור" (=208); ומספר שנותיו של יצחק היה 180, בגימטריא של המלה "מים" כאשר 'נפתח' את אותיות המלה, כלומר: נכתוב מם יוד מם - נקבל 180¹⁷.

התורה לא רק מספרת בקיצור שיצחק עסק בחפירת בארות, אלא מפרטת כמה 'תחנות' שהיו ליצחק בענין זה¹⁸:

"וַיַּחֲפְרוּ עַבְדֵי יִצְחָק בְּנֶחַל וַיִּמְצְאוּ שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים. וַיְרִיבוּ רָעִי גֵרָר עִם רָעִי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמַּיִם וַיִּקְרָא שָׁם הַבְּאֵר עֶשֶׂק כִּי הִתְעַשְׂקוּ עִמּוֹ. וַיַּחֲפְרוּ בְּאֵר אַחֶרֶת וַיְרִיבוּ גַם עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שִׁטְנָה. וַיַּעֲתֶק מִשָּׁם וַיַּחֲפֹר בְּאֵר אַחֶרֶת וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחוֹבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי עָתָה הִרְחִיב ה' לָנוּ וּפָרִינוּ בְּאֶרֶץ".

ובקיצור, היו שתי 'תחנות' שבהן התעוררה מריבה ("עשק" ו"שטנה"), ו'תחנה' שלישית שבה הגיע יצחק לשלום ורחבות ("רחובות").

מסביר הרמב"ן, ש"מעשה אבות סימן לבנים" - בשלושת ה'תחנות' הללו יש רמז לעתיד, לשלושת בתי המקדש:

15. "רשימות" חוברת כ.

16. ראה בלקוטי תורה (לאדמו"ר הזקן) פ' תבוא דף מג טור ב-ג.

17. "פניני לוי יצחק" ע' 150.

18. כו, יט ואילך.

"באר מים חיים ירמוז לבית אלקים אשר יעשו בניו של יצחק .. וקרא הראשון 'עשק', ירמוז לבית הראשון אשר התעשקו עמנו ועשו אותנו כמה מחלוקות וכמה מלחמות עד שהחריבוהו;

והשני קרא שמה 'שטנה' .. והוא הבית השני .. וכל ימיו היו לנו לשטנה עד שהחריבוהו וגלו ממנו גלות רעה;

והשלישי קרא 'רחובות', הוא הבית העתיד שיבנה במהרה בימינו, והוא יעשה בלא ריב ומצה, והא-ל ירחיב את גבולנו".

רעיון זה של הרמב"ן הובא ונתבאר על ידי מפרשים רבים שהוסיפו בו פרטים נופך¹⁹, וכדרכנו נתמקד כאן בצד המספרי:

בספר "מעשה רוקח" על התורה²⁰ מגלה, שהשם הראשון "עשק" שווה בערכו המספרי למלים "מקדש ה-ו-י-ה" (=470) - מתאים לבית המקדש הראשון שבו שרתה השכינה בצורה גלויה (ולכן דוקא אליו מתאים התואר "מקדש ה-ו-י-ה", בשונה מהבית השני שהשראת השכינה בו היתה בצורה יותר נסתרת).

ואילו השם השני - "שטנה" - הוא בגימטריא "השני"²¹, רמז לבית המקדש השני.

בכתבי הגאון המקובל רבי לוי יצחק שניאורסון, אנו מוצאים דרך נוספת להסביר את הרעיון של שלושת ה'תחנות', אלא שהוא מצרף לכך 'תחנה' רביעית המסופרת בהמשך הפרשה²² - לאחר הפסקה של כמה פסוקים בנושא אחר, מספרת התורה על באר נוספת²³, בעלת שם מספרי:

"וַיְהִי בַּיּוֹם הַהוּא וַיָּבֹאוּ עֲבָדֵי יִצְחָק וַיִּגְדּוּ לוֹ עַל אֲדוֹת הַבָּאָר אֲשֶׁר חָפְרוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ מִצְאָנוּ מַיִם. וַיִּקְרָא אֹתָהּ שְׁבַעָה".

מגלה לנו רבי לוי יצחק בדרכו המקורית, כי הסיפור הזה הוא סיפורו של ... חודש תשרי. וזו תמצית הדברים²⁴:

19. ראה בדברי רבינו בחיי, כלי יקר, ועוד. לקוטי שיחות ח"ל ע' 116 ואילך.

20. לר"א רוקח, בעל "מעשה רוקח" על המשניות ועוד.

21. למען הדיוק: "שטנה" = 364, "השני" = 365. וראה במבוא לספרנו.

22. יצוין שהרמב"ן עצמו (בפירושו עה"פ כו, לב) מפרש שהבאר הרביעית רומזת למשכן שילה.

23. שם, לב-לג.

24. להרחבה ראה במקור - 'לקוטי לוי יצחק אגרות קודש' ע' שכט.

יצחק אבינו הוא הסמל של מדת הגבורה, מדת הדין²⁵, וכמו שנאמר "פחד יצחק". בשונה מאברהם שמדתו מדת החסד, השפעה ונתינה לכולם, בלי חשבון, יצחק מייצג דוקא את מדת הדין, המשפט האלוקי הגורם לפחד ויראה.

ובכן, ארבעת הבארות המיוחסים ליצחק - מקבילים לארבעה ימי דין מרכזיים שבהם נקבע עתידה של השנה כולה:

שתי הבארות הראשונות - "עשק" ו"שטנה" - רומזות לשני הימים של ראש השנה. בראש השנה המשפט הוא רק בתחילתו, ויש התמודדות לא פשוטה כנגד השטן הבא לקטרג כנגד עם ישראל.

הבאר השלישית - "רחובות" - רומזת ליום הכפורים, היום הקדוש ביותר בשנה, שבו עם ישראל עולה לשיא שלימותו²⁶.

לכן על באר זו נאמר ש"לא רבו עליה", כי ביום הכפורים משבית הקב"ה את השטן המקטרג כך שאין מריבה והתמודדות.

[הגמרא אומרת²⁷ שהמלה "השטן" היא בגימטריא 364, ואילו בשנת-חמה קיימים 365 ימים; מכך למדים, שלשטן יש רשות לקטרג במשך 364 ימים, ואילו ביום ה-365 - יום הכפורים - ניטלת ממנו הרשות הזאת].

וכשמסתיים יום הכפורים, לכאורה סיימנו עם "הימים הנוראים", ימי הדין - כבר היתה הכתיבה והחתימה, עבר ה"מתח", ועכשיו עוברים לימי השמחה של חג הסוכות. וכאן מפתיע אותנו קיומו של יום דין נוסף, "הושענא רבה"²⁸:

מצד אחד, זהו עוד יום מימי חול המועד סוכות. ביום זה לא תוקעים בשופר (כמו בראש השנה), וגם לא צמים (כמו ביום הכפורים). ובכלל, זהו אינו יום של 'שביתה' מוחלטת ממלאכה (כמו שבת וחג).

25. ראה גם במאמרנו לפרשת וירא.

26. זהו הרמז בפסוק "מן המיצר קראתי י-ה, ענני במרחב י-ה": החלק הראשון של הפסוק מתאים לראש השנה, שבו מתאמצים לתקוע בצידו הצר של השופר וקוראים לעזרתו של הקב"ה, ואילו החלק השני מתאים ליום הכפורים, המקביל לבאר ששמה הוא "רחובות".

27. יומא כ, א.

28. ראה גם במאמרנו לפרשת לך לך.

ואף על פי כן, ביום זה יש דין ומשפט, ומרבים בו בתפלות משום שבו היא גמר החתימה של ראש השנה ויום הכפורים²⁹. ליום זה רומזת הבאר הרביעית, ולכן על באר זו אמרו עבדי יצחק בהתפעלות: "מצאנו מים!" באמצע ימי השמחה של חג הסוכות - צץ לפתע עוד יום של דין ומשפט!

מעתה מובן היטב גם שמה של הבאר - "שבעה", שהרי "הושענא רבה" הוא היום השביעי, האחרון בשבעת ימי חג הסוכות.

29. רמז ידוע קושר את כל ימי הדין:

הבעל חיים שמסמל במיוחד את היראה והפחד הוא האריה, עליו נאמר "אריה שאג מי לא יירא?!" - והמלה "אריה" היא נוטריקון - א'לול, ר'אש-השנה, י'ום-הכפורים, ה'ושענא-רבה.

לְעִלּוֹי נִשְׁמַת

יַעֲקֹב בֶּן מֹשֶׁה ז"ל

*

נִלְבַּע"ע ל' מֵרַחֲשׁוֹן, אֲדָר"ח כֶּסֶלּוֹ, תִּשְׁפ"ג

*

תִּנְצַב"ה

להערות והארות:

מנחם מענדל רייצס

משעול הארבל 17 קרית גת
כתובת דוא"ל: rizs@neto.bezeqint.net
טלפון: 050-4125205
טלפקס: 08-6882799

עיצוב גרפי: 053-311-4874